

УДК 331.2: 343.98

Марина Ігорівна Рудая
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри фінансових розслідувань

ORCID 0000-00000-1111-1111

E-mail: ruday@ukr.net

*Університет державної фіскальної служби України
Міністерства фінансів України*

Марина Борисівна Жолобецька
старший судовий експерт

ORCID 0000-00000-1111-1111

E-mail: maryna.zholobetska@kndise.gov.ua

Чернігівське відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ФІНАНСОВОЮ МОЖЛИВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ ПОГАШАТИ ЗАБОРГОВАНІСТЬ З ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

(Увага! анотація 5-7 строк)

Стаття присвячена узагальненню підходів до проведення експертиз та експертних досліджень несвоечасної виплати заробітної плати. Виявлено та ідентифіковано головні проблеми невиплати заробітної плати та поширені випадки неправомірного погашення заборгованості заробітної плати у порушення норм трудового права. Досліджено особливості проведення судово-економічних експертиз, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств погашати заборгованість з виплати заробітної плати.

Ключові слова: заробітна плата, погашення заборгованості, колективний договір, судово-економічна експертиза, фінансова можливість підприємств, рентабельність, експерт-економіст. **(Увага! ключові слова 5-10 слів, словосполучень)**

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлюється тим, що заборгованість із заробітної плати залишається однією з найбільш поширених та гострих проблем у суспільстві. Статистичні дані демонструють та підтверджують актуальність проблемних питань, так, за даними Державної служби статистики загальна заборгованість з виплати заробітної плати в

Україні в 2019 році зросла на 14,7% і на 01.01.2020 склала 3,034 млрд. грн. [1]. Як повідомляється, найбільше зростання заборгованості в 2019 році зафіксовано в Дніпропетровській (в 2,6 рази), Тернопільській (в 2 рази), Житомирській (на 77,9%), Львівській (на 77,7%) областях [1]. Особливої уваги потребують дослідження заборгованості із виплати заробітної плати, які є актуальні в Україні. Крім того, соціальний аспект зазначеного питання є досить важливим та збільшує негативне навантаження на суспільно-трудові відносини, що призводить до негативних економічних наслідків та посилення соціальної напруженості у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам експертного дослідження питань, пов'язаних з невикплатою заробітної плати, неодноразово присвячувалися наукові статті. Так, І. Г. Завдов'єва досліджувала особливості проведення судово-економічних експертиз, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств погашати заборгованість з виплати заробітної плати [3, с. 4]. Н. І. Пономаренко розглянула коло питань, що ставляться перед експертом у даній категорії справ, навела приклади вирішення деяких з них [4, с. 10]. І. В. Сабадаш розглядала взаємозалежність між витрачанням коштів на потреби виробництва та формуванням відповідного розміру фонду оплати праці на підставі аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, для чого пропонувала використовувати показник рентабельності продукції як чинник взаємозв'язку витрат на оплату праці та прибутку від реалізації продукції за певний період часу [5-11]. І. О. Савченко та С. І. Глущенко пропонували визначати додаткові чинники, які дозволять слідчим або суду об'єктивніше оцінити діяльність посадових осіб, спрямовану на погашення заборгованості виплати заробітної плати [6; 10]. О. О. Шушко удосконалила методичний підхід до проведення економічної експертизи заробітної плати як вагомого показника соціально-економічного розвитку та безпеки національної економіки [7, с. 12].

Мета дослідження. Узагальнення теоретичних, методичних та практичних аспектів, що стосуються проведення експертиз, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погасити існуючу заборгованість з оплати праці. (...)

Викладення основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [10, с. 14].

Слід зауважити, що згідно з ст. 24 Закону України «Про оплату праці» терміни виплати заробітної плати встановлюються підприємствами самостійно в колективному договорі або нормативному акті роботодавця з дотриманням норм законодавства. При цьому заробітна плата повинна виплачуватися не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата [10].

Відповідно до ст. 97 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) та ст. 15 та 24 Закону «Про оплату праці», оплата праці працівників підприємства здійснюється в першочерговому порядку; своєчасність та обсяги виплати заробітної плати працівникам не можуть бути поставлені в залежність від здійснення інших платежів та їх черговості [10; 11].

На окрему увагу, заслуговує судова експертна практика основних способів невиклати заробітної плати, як зазначає І. В. Сабадаш [11, с. 2] є: невиклата грошовими знаками, що мають законний обіг на території України; невиклата банківськими чеками; невиклата натурою; невиклата працівникам, призваним на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації; невиклата робітникам, які працюють на випробувальному строку; невиклата заробітної плати при звільненні; не нарахування й невиклата заробітної плати; нарахування й невиклата

заробітної плати (нарахована, але не одержана заробітна плата у встановлений строк); не виплата, пов'язана з нецільовим використанням коштів, призначених для встановлених законом виплат; не виплата, пов'язана з витрачанням коштів для підтримання діяльності підприємства.

Слід звернути увагу, що розрахунки з персоналом з оплати праці на практиці вважаються найбільш трудомісткою ділянкою облікової роботи. А, отже, організація проведення експертиз та експертних досліджень пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погасити існуючу заборгованість з оплати праці вимагає високої компетентності експерта-економіста, його об'єктивності та незалежності. (...)

Висновки. Таким чином, в статті на основі узагальнення експертної практики визначені особливості проведення судово-економічних експертиз, пов'язаних з фінансовою можливістю підприємств і організацій погашати заборгованість з виплати заробітної плати. По кожному з етапів дослідження наведені необхідні об'єкти досліджень, джерела додаткової інформації та вимоги відповідних законодавчих та нормативних актів.

Запропоновані основні підходи у вирішенні питань, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств і організацій своєчасно виплачувати заробітну плату або погашати існуючу заборгованість з оплати праці, сприятимуть повному та об'єктивному експертному дослідженню і, як наслідок, складанню більш обґрунтованого експертного висновку, який є одним із джерел доказів під час розслідування злочинів.

Перелік посилань

1. Заборгованість із виплати заробітної плати у 2019 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/gdn/zvz/zvz_19_u.htm. дата звернення 01.03.2020)
2. Узагальнення Верховного Суду України. Практика розгляду судами кримінальних справ про не виплату заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат. URL: <http://www>.

References

1. Wage arrears in 2019. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/gdn/zvz/zvz_19_u.htm. (access date 01.03.2020). (in Ukrainian).
2. Generalization of the Supreme Court of Ukraine "Practice of consideration by courts of criminal cases on non-payment of wages, scholarships, pensions or other statutory payments". Retrieved from: <http://www>.

- scourt.gov.ua. (дата звернення 01.11.2020).
3. Завдов'єва І. Г. Про практику проведення судових експертиз, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств погашати заборгованість з виплати заробітної плати. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 108-112.
4. Пономаренко Н. І. Проведення економічних досліджень, пов'язаних з невикплатою заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. праць. Харків, 2009. Вип. 9. С. 501-505
5. Сабадаш І. В. Експертна практика проведення експертиз, пов'язаних з несвоєчасною виплатою заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Вип. 12. С. 424-427
6. Савченко І. О., Глушченко С. І. Проведення економічних досліджень, пов'язаних з визначенням фінансової можливості підприємств і організацій погашати заборгованість із заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Вип. 12. С. 404-415.
7. Шушко О. О. Дисертація. Забезпечення економічної безпеки національної економіки шляхом економічної експертизи. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diser_Shushko_0.pdf
8. Реєстр методик проведення судових експертиз. Офіційний сайт Міністерства Юстиції України. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua/> (дата звернення 12.11.2020)
9. Горлачук О. А. Особливості проведення судових економічних експертиз в сфері оплати праці роботодавцями. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю*: зб. матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 24 жовтня 2019 р.). Полтава, 2019. С. 149-151.
10. Про оплату праці: Закон України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr#Text> (дата звернення 12.11.2020).
- scourt.gov.ua (access date 01.11.2020). (in Ukrainian).
3. Zavdovieva, I. H. (2014). On the practice of conducting forensic examinations related to determining the financial ability of enterprises to pay off wage arrears. *Forensic bulletin*. No. 1 (21). P. 108-112. (in Ukrainian).
4. Ponomarenko, N. I. (2009). Conducting of economic research related to non-payment of wages. *Theory and practice of forensic examination and criminalistics: collection of scientific articles*. Kharkiv: Pravo. Issues 9. P. 501-505. (in Ukrainian).
5. Sabadash, I. V. (2012). Expert practice of examinations related to late payment of wages. *Theory and practice of forensic science and criminalistics*. Issue 12. P. 424-427. (in Ukrainian).
6. Savchenko, I. O., Hlushchenko, S. I. (2012). Conducting economic research related to determining the financial ability of enterprises and organizations to repay arrears of wages. *Theory and practice of forensic science and criminalistics*. Issue 12. P. 404-415. (in Ukrainian).
7. Shushko, O. O. Candidate's thesis. Ensuring the economic security of the national economy through economic examination. Retrieved from: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diser_Shushko_0.pdf (in Ukrainian).
8. Register of methods of forensic examinations. Official site of the Ministry of Justice of Ukraine. Retrieved from: <http://rmpse.minjust.gov.ua/> (access date 12.11.2020). (in Ukrainian).
9. Horlachuk, O. A. (2019). Features of forensic economic examinations in the field of remuneration by employers. *Problems of accounting and analytical support of business management: coll. mater. IV All-Ukrainian scientific-practical conference* (Poltava, October 24, 2019). Poltava. P. 149-151. (in Ukrainian).
10. The Law of Ukraine "On Remuneration". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vr>. (access date 12.11.2020). (in Ukrainian).

11. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 01.11.2020).
12. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 01.11.2020).
13. Сабадаш І. В. Проблеми виявлення обставин, що підлягають установленню при розслідуванні злочинів, пов'язаних з невилплатою заробітної плати. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 121-127.
14. Рудая М. І. Організація проведення експертиз та експертних досліджень з оплати праці. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / КНДІСЕ; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін.* Київ, 2020. Вип. 65. С. 567-575.
11. The Labor Code of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (access date 01.11.2020). (in Ukrainian).
12. On approval of the Instruction on appointment and conduct of forensic examinations and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert research: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 26.12.2012 No. 1950/5. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (access date 01.11.2020). (in Ukrainian).
13. Sabadash, I. V. (2017). Problems of identifying the circumstances to be established in the investigation of crimes related to non-payment of wages. *Theory and practice of forensic examination and criminalistics*. Issue 17. P. 121-127. (in Ukrainian).
14. Rudaya, M. I. (2020). Organization of examinations and expert research on wages. *Criminalistics and Forensics: interdepartmental scientific collection of the Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise*. Issue 65. P. 567-575. (in Ukrainian).

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ, СВЯЗАННЫХ С ФИНАНСОВОЙ ВОЗМОЖНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ И ОРГАНИЗАЦИЙ ПОГАШАТЬ ЗАДОЛЖЕННОСТЬ ПО ВЫПЛАТЕ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ

(Увага! резюме 250-300 слів)

М. И. Рудая
М. Б. Жолобецька

Статья посвящена обобщению подходов к проведению экспертиз и экспертных исследований несвоевременной выплаты заработной платы. Обнаружено и идентифицировано главные проблемы невыплаты заработной платы и рассмотрены случаи неправомерного погашения задолженности по заработной плате в нарушение норм трудового права.

Исследованы особенности проведения судебно-экономических экспертиз, связанных с определением финансовой возможности предприятий погашать задолженность по выплате заработной платы. Исходя из экспертной практики, обобщены вопросы, которые чаще ставятся перед экспертами, органами досудебного расследования и суда при расследовании уголовных производств, возбужденных по ст. 175 Уголовного кодекса Украины, сформулированы предмет экспертиз этой категории и приведена классификация объектов и цель экспертных исследований. Определен перечень документов, которые необходимо предоставить эксперту для проведения исследования в соответствии с применяемыми методами и избранными методиками.

Ключевые слова: заработная плата, задолженность по заработной плате, коллективный договор, погашение задолженности по заработной плате.

**FEATURES OF CONDUCTING FORENSIC AND ECONOMIC EXAMINATIONS
RELATED TO THE FINANCIAL POSSIBILITY OF ENTERPRISES AND
ORGANIZATIONS TO REPAY SALARY**

(Увага! резюме 250-300 слів)

**M. Rudaia
M. Zholobetska**

The article is devoted to the generalization of approaches to conducting expert examinations and expert studies of late payment of wages. The main problems of non-payment of wages were discovered and identified and cases of illegal payment of wage arrears in violation of labor law norms were considered.

The features of conducting forensic economic examinations related to the determination of the financial ability of enterprises to repay wage arrears have been studied. Based on the expert practice, the questions are summarized that are often posed to experts, pre-trial investigation bodies and the court during the investigation of criminal proceedings initiated under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine, the subject of expert examinations of this category is formulated and the classification of objects and the purpose of expert research is given. A list of documents has been determined that must be provided to an expert for conducting a study in accordance with the applied methods and selected methods.

Key words: wages, debt repayment, collective agreement, forensic economic expertise, financial capacity of enterprises, profitability, expert economist.